

УДК 373.5.016:82.09

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2022.02>

*Людмила Назаренко,
ORCID ID 0000-0001-6560-5252
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти
Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
liudmyla.nazarenko@moippo.mk.ua*

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНЯ-ЧИТАЧА ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

У статті висвітлено потребу формування літературної компетентності й медіакомпетентності старшокласників. Порушено проблему необхідності змін у технології вивчення предмета з використанням нових інформаційних засобів. Акцентовано увагу на суперечностях, які підтверджено результатами досліджень PISA. Проаналізовано вплив сприймання інформації з медіаджерел на свідомість читача. Окреслено методичні аспекти роботи з художнім словом засобами літератури й медіа для формування компетентного учня-читача. Указано умови, завдяки яким можливе навчання на компетентнісній основі

Виокремлено ускладнення, які виникають в учнів під час читацької діяльності, використання засобів медіа. Уперше запропоновано можливі шляхи подолання ускладнень у набутті читацької й медіакомпетентностей засобами літератури й медіа в навчанні учнів старшого шкільного віку на різних етапах опрацювання художнього твору; розроблено й подано для ознайомлення вправи з інтеграції інфомедійної грамотності в навчальні матеріали з предмета, формування літературної компетентності для учнів 10 класу з використанням медіазасобів. Висвітлено основні методичні аспекти роботи з художнім словом засобами літератури й медіа.

Ключові слова: засоби медіа; літературна компетентність; медіакомпетентність; освітнє середовище; сприймання; читацька діяльність.

© Назаренко Л. А., 2022

Вступ. Актуальність дослідження. Динаміка освітніх змін потребує пошуку відповідей на виклики XXI століття, відповідності школи як соціально-педагогічної системи відкритому простору для здобуття знань учнями й реалізації їхніх можливостей через роботу з мистецтвом слова. Модернізація змісту освіти перебуває в стабільному русі, розробляються й упроваджуються нові форми і методи, тому виникає необхідність змін у технології вивчення предмета. Організація стійкого інтересу до літератури в суб'єктів навчання пов'язана із: самостійною читацькою діяльністю для відчуття насо-

лоди під час ознайомлення з мистецтвом слова, пошуку необхідної інформації; критичним опрацюванням отриманих відомостей, усвідомленим засвоєнням знань, готовністю до творчої діяльності, вільного оперування теорією літератури, роботою в стандартних і змінених умовах.

У Національній стратегії розвитку освіти на період до 2021 р. визначено участь України в міжнародних порівняльних дослідженнях (TIMSS, PISA, PIRLS) як важливого елементу ефективної системи моніторингу якості освіти (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року). Аналіз виконаних

завдань учнями засвідчив, що використання засобів медіа істотно впливає на процес осмисленого читання. Якщо раніше інформацію з джерел Усемережжя переважно сприймали як достовірну, то нині здебільшого є розуміння, що, крім правди, є навмисний обман, але розрізнити фейк і факт, маніпуляцію й судження здатні не всі. Кліпове мислення й низький рівень використання аналітичних здібностей учнів призводить до побіжного ознайомлення з інформацією, поверхневого розуміння ними мистецтва слова, надмірної довіри абстрактним символічним системам, бездуховності.

Постановка проблеми. Серед Міжнародних досліджень якості освіти PISA–2018 подано результати сформованості читацької грамотності підлітків, за якими встановлено, що менше 30 % 15-річних українських учнів / студентів можуть упоратись із завданнями, де потрібно розпізнати спорідненість інформації, наданої в кількох уривках або частинах тексту, інтегрувати зміст його частин, щоб визначити основну ідею й призначення, зрозуміти контекстний смисл слова або фрази, оцінити формальні особливості. Діти відчують складнощі, коли потрібно знайти певну інформацію, якщо вона розпорошена в різних, зазвичай несусідніх частинах тексту. Підліткам складно критично мислити, зрозуміти відомі їм категорії в новому контексті, висувати припущення (Вакулєнко Т., 2020, с. 3). Це означає, що під час роботи як зі звичайними текстами, так і з медіатекстами виникають ускладнення, які пов'язані з розумінням деталей та прихованої інформації, побудовою гіпотез, розвитком стратегічного бачення, естетичного й морально-етичного сприймання художніх творів, навичками аналізу. Звідси й зростання уваги суспільства до формування такого сучасного освітнього середовища, під час роботи в якому учні набуватимуть навички праці з інформацією будь-якого рівня, щоб усвідомлювати мету роботи з нею, убезпечити себе від маніпулятивних впливів ЗМІ, виробити навички соціалізації, сформувати медіаімунітет у молоді. Крім того, нині наявні

суперечності між безпекою і свободою в Усемережжі, розвитком і захистом, потребою в освічених, медіаграмотних особистостях і браком системи формування медіакомпетентності на уроках літератури. Розв'язання цих суперечностей убачаємо в поступовому мотивованому розвиткові розумових дій, емоційно-чуттєвої сфери читачів, набутті ними літературної компетентності й медіакомпетентності.

Загальний аналіз досліджень і публікацій із проблеми.

Засадничі ідеї гуманізації, індивідуалізації навчання для нашого дослідження становлять праці І. А. Зязюна, С. Ф. Русової, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського. Проблеми компетентнісного підходу в літературній освіті досліджували Н. Й. Волошина, О. Р. Мазуркевич, С. П. Паламар, А. Л. Ситченко, Г. Л. Токмань, А. М. Фасоля, В. І. Шуляр, Т. О. Яценко, у методиці викладання зарубіжної літератури – О. О. Ісаєва, Л. Ф. Мірошніченко, О. М. Семенов, В. В. Уліщенко. Уплив медіа на формування читацької компетентності аналізують у працях В. Ф. Іванов (Іванов В. Ф., 2013), М. О. Зубрицька (Зубрицька М. О., 2004), Л. А. Найдьонова (Найдьонова Л. А., 2013), О. В. Федоров (Федоров О. В., 2001), О. М. Косюк (Косюк О. М., 2012), однак ці напрацювання фрагментарні, оскільки висвітлюють лише певний аспект проблеми.

Метою статті є висвітлення методичних аспектів роботи з художнім словом засобами літератури й медіа. Для досягнення визначеної мети окреслимо завдання: 1. Проаналізувати вплив сприймання інформації з медіаджерел на свідомість читача; 2. Окреслити можливі ускладнення читацької діяльності через несформованість літературної компетентності й медіакомпетентності в учнів старшого шкільного віку, запропонувати шляхи їхнього подолання; 3. Розробити вправи для учнів 10 класу з інфомедійної грамотності й формування літературної компетентності на уроках української літератури.

Виклад основного матеріалу. Робота учнів над текстом художнього твору, на думку Н. Й. Волошиної, є складником

усіх ланок процесу шкільної літературної освіти. Важливе значення для її правильної організації має формування в школярів навичок роботи з текстом. Організувати роботу над твором потрібно так, щоб учні не лише «пізнали мистецьку майстерність автора», відкрили художню зумовленість поетичних висловів, але й пережили естетичну насолоду від твору, могли сформулювати власне оцінне ставлення до нього (Волошина Н. Й., 1997, с. 23), що забезпечить усвідомлене сприймання художнього твору як явища мистецтва, системне засвоєння літературних надбань, упорядкування розумової діяльності учня. Задоволення моральних, естетичних потреб, набуття читацького досвіду під час ознайомлення з мистецтвом слова, розуміння специфіки предмета ефективніші в діалогічній взаємодії між читачем, автором, художнім твором, соціумом. У єдності думки й почуття твориться його емоційно-ціннісне, художнє сприймання.

Розумова праця істотно розширює діапазон пізнання, дає змогу перетворювати інформацію. Вихідним моментом стають загально-навчальні вміння та навички, які використовує учень-читач на кожному уроці в поєднанні з інтелектуальною й пізнавальною активністю. Будь-який художній твір є своєрідним інформаційним потоком. У процесі реценції відбуваються кількісні і якісні зміни в літературному розвитку старшокласника, розуміння об'єктивних і суб'єктивних факторів сприймання.

Емоційно-образне сприйняття трансформується в усвідомлене естетичне ставлення. До читання високохудожнього твору і після глибинного переживання описаних подій, проникнення в змістову структуру твору, осмислення емоційної реакції, що виникла, свідомість реципієнта зазнає перетворень. Сприймач, на переконання А. Л. Ситченка, зазнає емоційного впливу, мимоволі втручається в хід художніх подій, переживаючи їхній перебіг, глибше осмислює прочитане. Реалізується єдність морального й естетичного впливу художнього твору на читачів-учнів, про необхідність якого говорив і В.

О. Сухомлинський (слідом за К. Д. Ушинським), указуючи на діалектичний зв'язок цих протилежностей у явищах мистецтв (Ситченко А. Л., 2011, с. 2). Проектуючи навчання, даючи учневі алгоритми дій, мотивуючи його до розвитку естетичного смаку, формуючи ціннісні ідеали, учитель уможливорює не лише когнітивний, а й морально-етичний розвиток школяра. Для розвитку когнітивного потенціалу школярів важливим є вміння ставити запитання, оскільки, на думку С. Ф. Русової, вони мають стати простими, короткими, ясними, збуджувати душевні сили учнів, напружувати їхню увагу (С. Ф. Русова, 1996, с. 207), щоб виробити звичку перевіряти інформацію, передбачати реакцію на неї, бути обізнаним, уникати можливого цілеспрямованого негативного впливу.

Сприймання є глибоко особистісним процесом, але важливим залишається й розуміння задуму автора. Добір певної літератури здатний не лише естетично впливати на учня, а й маніпулювати його свідомістю, тому на міжпредметному рівні літературна компетентність входить до складу інформаційної, а на предметному – навпаки. Зв'язок цих компетентностей тісний, взаємозумовлений. Розгляд літературної компетентності як суми компетенцій: читацької, літературознавчої, металінгвістичної, комунікативно-мовленнєвої, когнітивної, аксіологічної, прогностичної, соціальної, технологічної, візуалізаційної, креативної, рефлексивної, валеологічної, організаційної тощо без взаємодії з інформаційною блокує сприйняття читача та вказує на його одновекторність. Читацька й інформаційна компетентності є ключовими, їхня структура як інтегрованої якості особистості, на погляд С. П. Паламар, має складатися з таких компонентів: мотиваційного; когнітивного (готовність і успішність оволодіння знаннями, способами діяльності, готовність і вміння здобувати інформацію з різних джерел, самооцінка); операційно-діяльнісного; емоційно-ціннісного (потреба оволодіння знаннями, радість пізнання, активність, відповідальність); досвіду соціалізації особистості (адаптація в соціальному

оточенні, комунікативність, готовність до співпраці, самостійність); рефлексійного (Паламар С. П., 2018, с. 274). Використання цих компетентностей учнями в стандартних і змінених умовах, у різних життєвих ситуаціях є запорукою в розв'язанні будь-яких проблемних моментів, розуміння підтексту висловленого, уникнення небажаних наслідків від використання інформації, поданої в ЗМІ.

Іноді можемо почути, що декому достатньо власних вражень від прочитання. Така несформованість літературної компетентності спричиняє нервові збудження, перевтому юнацького організму, неефективне засвоєння навчальної інформації, брак умінь та бажання навчатися. Недостатній рівень інформаційної компетентності погіршує комунікативні, аналітико-синтетичні навички, спричиняє протидію. Важливим залишається розуміння ролі слова, пізнання його засобами літератури й ІКТ, пропорційне співвідношення опрацювання тексту художнього твору й додаткових джерел інформації. Увесь світ культури, переконує О. Р. Ядровська, можемо розглядати і тлумачити як текст, а людину – як читача культурного тексту. Насамперед це стосується читання текстів різних видів мистецтва, як вербальних, так і невербальних. Категорії «читацька компетентність» і «читацький розвиток» пов'язані з усіма видами друкованих текстів, поняття «літературний розвиток» і «літературна компетентність» стосуються лише читання художніх текстів (Ядровська О. Р., 2009, с. 133). Така теза вказує на те, що учні, перш ніж працювати з текстом твору, повинні вміти його обрати. Процеси аналізу, синтезу тісно пов'язані з оцінюванням якості й достовірності інформації, інтерпретуванням, тому важливого значення набувають умінь інтегрувати читацький досвід, осмислювати форму й зміст художнього твору, виявляти, доводити, долати суперечності. Навчання на компетентнісній основі, акцентує увагу С. І. Сафарян, передбачає творче здобуття знань, набуття вмінь і навичок їхнього застосування, а саме: самостійне використання учнями набутих якостей у нових

ситуаціях – комбінування, перетворення відомих раніше способів діяльності, визначення нової проблеми, структури або функцій об'єкта чи розв'язання поставленої проблеми; генерування нових ідей, висунення гіпотез; критичне оцінювання навчального матеріалу або роботи у власних судженнях на основі аналізу, систематизації й узагальнення; обґрунтування думок, доведення їх правильності; створення оригінального нового продукту за допомогою уявлень (Сафарян С. І., 2003, с. 4). Творчий потенціал учнів реалізується в самостійній діяльності з предмета і потребує вмінь організувати власну діяльність, читацьких умінь, набутих ціннісних переконань і володіння сучасними інформаційними засобами, оскільки нині творчість пов'язана з репрезентацією своїх здобутків у Всемережжі.

Сучасні школярі прагнуть визнання, для них важливою є соціальна оцінка їхніх однокласників, тому вони неодноразово намагаються долати стереотипи, вибудовувати взаємини з віртуальними друзями, підкреслювати складність світу крізь призму логіки, іноді вивчати основи фінансової грамотності, щоб репрезентувати той чи інший продукт із літератури з використанням новочасних видів ІКТ. Ураховуємо думку О. М. Косяк про те, що учасник креативної діяльності вбачає в ЗМІ не лише засіб комунікації та ретрансляції реальності, а й стимул для розвитку власних умінь і навичок декодування шлейфу знаковості з попередніх реальностей. Креативний аналітизм автоматично повертає реципієнта у світ інших (аж до витокових/міфологічних) структур, які «одягають» на сучасну масову комунікацію маску міфологічності. Медіатекст у ситуації критичного аналізу спершу «очищується від нашарувань цивілізацій», повертаючи собі первісне значення, а згодом «адаптується до сучасності» як перевірена часом цінність (Косяк О. М., 2012, с. 44). Працюючи в такий спосіб, можна запобігти маніпулятивним впливам, навчати учнів бачити й розрізняти правду й оману, формувати медіаімунітет.

Методика дослідження. Медіаком-

петентність на уроках української літератури слугує значною допомогою, оскільки завдяки їй легше пояснити візуальні чи графічні особливості тексту твору, відповідність змісту формі, систематизувати інформацію, використовуючи графічні об'єкти, розрізнити маніпулятивні впливи, уникнути надлишкової інформації, установити причиново-наслідкові зв'язки. За умови несформованості медіакомпетентності спостерігаємо 1) брак чіткої аргументації в доведенні власної думки, яка стає схожою на суперечку, 2) підміну висновків за змістом художнього твору читанням нотацій, 3) алогічність побудови змістових частин усних висловлювань, медіатекстів, 4) невміння зіставляти погляди критиків, учнів-читачів із власною позицією, 5) нерозуміння підтексту прочитаного, почутого й побаченого, 6) безпорадність у створенні власних медіатекстів із літератури.

На основі вищенаведеного вбачаємо такі можливі шляхи подолання ускладнень у набутті читацької й медіакомпетентностей засобами літератури й медіа в навчанні учнів:

Організаційний етап (передбачає організацію й навчання)

1. Паритетно розподіляти ролі для участі в дебатах, дискусії.
2. Послугуватися алгоритмом аналізу різних за жанром текстів мистецьких творів.
3. Ставити запитання, висувати гіпотези, давати оцінку, пропонувати альтернативні шляхи.
4. Розпізнавати дезінформацію, уникаючи мови ворожнечі, долати стереотипи, протидіяти мікроагресії.
5. Визначати джерела медіатекстів, їхні комерційні, культурні, політичні, соціальні інтереси.
6. Давати учням поради з ефективного пошуку додаткової інформації в інтернеті.
7. Ураховувати жанрові особливості художніх творів, їхні когнітивний, ціннісний, комунікативний, медійний складники.
8. Ознайомлювати з основами монтажу.

9. Пропонувати нові підходи в комунікації між суб'єктами навчання, у подоланні інфодемії.

Діяльнісний етап

1. Здійснювати компаративний аналіз художніх творів однієї літературної доби, використовуючи контекст, засоби візуалізації.
2. Дискутувати з приводу почутого, прочитаного, побаченого, уникаючи конфронтації.
3. Брати участь у культурному діалозі, спираючись на текст мистецького твору, висловлювати аргументовану власну позицію.
4. Розрізняти факт, факт без підтвердження, судження, фейк.
5. Визначати й ураховувати комунікативний намір автора твору.
6. Використовувати читацький досвід, медіаграмотність під час інтерпретування, декодування змісту прочитаного, установлення причиново-наслідкових зав'язків.
7. Розглядати описані події з позицій різних учасників, брати до уваги мету, авторів повідомлення, цільову аудиторію.
8. Перевіряти факти з життя письменників, використовуючи їхні листи, твори, спогади, відеозаписи, свідчення знайомих і родичів. Обговорювати відмінності, знайдені в різних джерелах.
9. Осягати авторський світ, наскільки він узгоджений чи конфліктний, визначати в тексті твору художні компоненти.

Творчо-репрезентаційний етап

1. Розвивати творчі здібності засобами літератури й медіа, створюючи літературно-інформаційний продукт (сайт, буктрейлер, блог, відеопоезія, сторітелінг, гра, карта, пост, стрімповідомлення, плакат, кіноафіша, комікс, кроссенс, меми, мотиватор тощо).
2. Імплементувати медіаграмотність у навчальний предмет.
3. Брати участь в уроках з української літератури з елементами журналіст-

- ських форматів, обговоренні фільмів, створених на основі художніх творів.
4. Пропонувати стрічку новин на основі описаних подій у художньому творі, ілюструючи її малюнками і/або фото, схемами, графіками, піктограмами, розміщувати матеріали в соціальних мережах.
 5. Вибудовувати асоціативно-образні зв'язки, експресивно виявляти естетичні переживання.
 6. Добирати аналогічні події з життя.
 7. Творчо аналізувати медіаконтент, використовуючи різні види аналізу: структурний, сюжетний, автобіографічний, семіотичний, ідентифікаційний, ідеологічний, філософський, естетичний, етичний тощо.
 8. Укладати тематичні добірки на основі аналізу журнальних статей із газет і журналів.
 9. Використовувати різні типи коментування: історичний, лінгвістичний, стилістичний.
 10. Робити аргументовані образні узагальнення.

Передбачаємо умови, завдяки яким навчання на компетентнісній основі в гуманітарній площині можливе: подолання психологічних, організаційних бар'єрів у суб'єктів навчання, усвідомлення змісту й мети компетентнісного навчання літератури, безперервне навчання, володіння різними алгоритмами розумових дій і медіазасобів, їхнього використання під час контекстного вивчення української літератури, урахування читацького й чуттєвого досвіду учнів, адекватного сприймання інформації, забезпечення себе від маніпулятивних впливів, реалізації творчих задумів учнів.

Практичний аспект досліджуваної проблеми. Радимо докладніше зосередитися на вивченні літератури засобами медіа. Із цією метою пропонуємо використувати завдання різного рівня складності, що відображають 9 кроків набуття медіакомпетентності, запропоновані компанією IREX, Академією української преси, а також ступені сформованості літератур-

ної компетентності учнів (за класифікацією рівнів літературної освіти). Радимо інтегрувати інфомедійну грамотність у навчальні матеріали з української літератури (10 клас) для пізнання феномену художнього твору, набуття навичок працювати у змінених умовах, убезпечення учнів від маніпулятивного впливу медіа, прищеплення їм інфоімунітету. Із цією метою доречно використовувати діяльнісний, творчий і компетентнісний підходи, які дають змогу глибше усвідомити мистецьку картину світу у її багатобарвності й полікультурності.

- 1 – основи критичного мислення (обґрунтування позиції, установаження причиново-наслідкових зв'язків між почуттями жінок і можливими їхніми вчинками. Вправа «Карта ідей»).
- 2 – аналіз медіаповідомлень (робота зі статтею про ставлення І. Я. Франка до жінок. Вправа «Стрічка новин»).
- 3 – робота з токсичним контентом (інтерпретування демонічних образів у творі, їхнього емоційного впливу, накреслення шляхів протидії мікроагресії. Вправа «Вчимося протидіяти мікроагресії»).
- 4 – ідентифікація власних стереотипів (добір власних асоціацій до образу жінки, пошук їх за твором, проведення паралелей сприймання образу жінки через призму вірувань і часових нашарувань, гендерна дискримінація у творі (факт, емоції, потреби, прохання). Вправа «Літаючі плакати»).
- 5 – візуальні джерела та візуалізація (робота з ілюстративним матеріалом до твору, фрагментом запису вистави на сцені Харківського театру «Post Scriptum», пошук і аналіз маніпуляційних ефектів).
- 6 – пошук і перевірка інформації (позиції учнів про можливість перевірки шахрая й крадія Генрися, якби події у творі розгортались у наш час. Вправа «Фактчекінг»).
- 7 – проведення паралелей між явищами, процесами (дискусія з приводу емоційного сприймання смислу ви-

слову «штука для штуки» Манею та Массіно. Вправа «Аналіз впливу сприйняття на емоції». Вправа «Барометр»).

8 – створення власних медіаповідомлень (підготовка учнями вдома атмосферного буктрейлера за новелою «Сойчине крило», фейсбук-сторінок

героїв).

9 – текст про медіа для аналізу (Вправа «Навчаємося готувати промову для публічного виступу». Підсумковий виступ «Жіноча доля в новітній інтерпретації за новелою «Сойчине крило» І. Я. Франка»).

Навички з літератури	Навички з інфомедійної грамотності
<ul style="list-style-type: none"> • Перевірка фактів із життя письменника; • осмислене усвідомлення змісту новели, її мистецької цінності; • розуміння суті вчинків героїв, установлення причиново-наслідкових зв'язків; • інтерпретування змісту твору; • розвиток критичного мислення в ході аналізу твору; • формування ціннісних орієнтацій, емоційної сфери читача; • аналіз художніх засобів твору; • проведення паралелей, узагальнення отриманої інформації з літератури; • використання різних шляхів аналізу твору, видів коментарів 	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз медійного контенту; • розвиток критичного мислення; • розвиток емоційного інтелекту; • інформаційна безпека; • використання цифрової грамотності у творчій діяльності учнів-читачів; • ідентифікація впливу медіа на емоції; • уміння проводити паралелі з сьогоденням

Вправа «Стрічка новин»

Мета – перевірка фактів із життя письменника, аналіз медійного контенту.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням з'ясувати ставлення І. Я. Франка до жінок і висловити свою думку, ознайомившись із текстом медійної статті, перевірити подані факти з життя митця.

Покликання: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/04/blog-post_19.html.

ЗАПИТАЙТЕ:

–Хто автор повідомлення?

–Який тип контенту? Із якою метою його створено?

–Хто є цільовою аудиторією?

–Чи дотримано журналістських стандартів?

–Чи врятувало кохання І. Я. Франка й жінок від розчарувань, страждань?

СКАЖІТЬ:

–На основі статті запропонуйте на-

зви до стрічок новин про О. М. Рошкевич, Ю. В. Звонковську та Ц. Журовську-Зигмунтовську.

ЗАПИТАЙТЕ:

–Прослідкуйте, чи не є заголовки маніпулятивними?

–Яка, на вашу думку, з новин вам ближча й чому?

–Як ви вважаєте, які заголовки можуть бути використані для блогу, сайту, авторської колонки, статті?

–Чи змінювалося ваше ставлення до жінок у процесі читання заголовків?

–З'ясуйте, чому новела називається «Сойчине крило»?

–Подумайте, яку назву ви могли би запропонувати?

Вправа «Вчимося протидіяти агресії/мікроагресії»

Мета – усвідомлення змісту новели, аналіз учинків героїв, протидія мікроагре-

сії.

ЗАПИТАЙТЕ:

–Хто уособлює демонічні риси у творі? Чому?

–Як ви ставитеся до вбивства сойки Манею?

–Назвіть причини, що спонукали її до цього, чи виправдовують вони такий учинок? Як це впливає на психологічний стан жінки?

–Чи намагалася Маня емоційно, психологічно вплинути на Массіно? Яким чином?

–Як ви розумієте вислів О. М. Радіщева «Тільки тоді станеш людиною, коли навчишся бачити її в іншому»?

–Чи доводилося вам у житті зустрічатися з проявами агресії?

–Які морально-етичні проблеми порушує автор у творі?

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням переглянути на EdEra відео «Протидія домашньому насильству. Спецпроект «Знай свої права!»

Покликання: https://www.youtube.com/watch?v=jSKE79F_ugk

СКАЖІТЬ:

–Перегляньте відео, попрацюйте в парах і накресліть шляхи уникнення агресії/мікроагресії.

Вправа «Асоціація»

Мета – установлення причиново-наслідкових, асоціативних зв'язків, набуття навичок з інформаційної безпеки.

ЗАВДАННЯ: попросіть учнів поділитися на пари, 1 – написати на аркуші паперу слово «Жінка», 2 – записати слова чи твердження, які в них асоціюються лише з образом Мані (на пошук асоціацій – 1 хвилина).

ПРИМІТКА. Вислухайте, з'ясуйте, чи є упереджені думки і чим вони викликані (віруваннями, часовими нашаруваннями, гендерною дискримінацією тощо)? Спростуйте фейки і стереотипи.

СКАЖІТЬ:

–Попрацюйте в парах. Оберіть собі завдання: 1. Напишіть на аркуші паперу слово «жінка» й усі можливі асоціації до нього. 2. Запишіть слова чи твердження, які у вас асоціюються лише з образом

Мані за новелою «Сойчине крило». Думку обґрунтуйте.

– Проведіть паралелі сприймання образу жінки у творі, у житті.

ЗАПИТАЙТЕ:

– Які стереотипи, упередження помітили?

– Як вони виникають?

– Як би ви спростували батькові фейкову новину про те, що лісничівка стала крадійкою?

– Охарактеризуйте модерністську специфіку твору.

ПІДСУМУЙТЕ:

– Що таке стереотип, його роль у роздумах і поведінці героїв?

Вправа «Літаючі плакати»

Мета – набуття школярами навичок інтерпретування змісту твору, використання цифрової грамотності у творчій діяльності учнів-читачів.

ЗАВДАННЯ: розподіліть учнів на 4 групи. Дайте завдання на основі листів Мані утворити ланцюжок подій із твору, які стосуються її спілкування з чоловіками (1 група – факти, 2 група – емоції, 3 група – потреби, 4 група – прохання). Нагадайте, що приклади з твору мають бути конкретні. Після 4 хвилин попросіть припинити вносити записи й передати плакат сусідній групі. Обмін відбувається 4 рази. Простежте, щоб кожен плакат повернувся до того, хто розпочинав писати. Запропонуйте учням продемонструвати по черзі плакати, обравши найсуттєвіше, надати свою інтерпретацію описаних подій.

СКАЖІТЬ:

–Попрацюйте в групах. Запишіть на отриманому аркуші протягом 4 хвилин факти / емоції / потреби / прохання Марії до її чоловіків.

–Зверніть увагу на те, щоб факти не перетворилися на судження.

–Репрезентуйте найкращі ідеї.

Вправа «Аналіз візуальних джерел»

Мета – формування емоційно-ціннісної сфери, аналіз художніх засобів, візуальних джерел.

ЗАВДАННЯ: продемонструйте учням фрагмент запису вистави на сцені Харківського театру «Post Scriptum», за-

пропонуйте їм пошукати маніпуляційні ефекти, проаналізувати емоції героїв, продемонструвати маркери емоційного впливу. Назвати художні, мистецькі засоби, які дають змогу це зробити.

ПРИМІТКА.

Покликання: <https://www.youtube.com/watch?v=eMcE7KMV4Ik>, <http://ps-teatr.com.ua/vistavi/sojchine-kriilo.html/comment-page-1?pid=228&nggpage=2>

СКАЖІТЬ:

– Подумайте, як художні деталі уможливають розуміння почуттів дівчини?

– Визначте, які емоції насправді панували в серці закоханих?

– Розгляньте колесо емоцій, віднайдіть на зображенні вказані почуття. Проаналізуйте, на що вони вказують?

– Назвіть маніпулятивні ефекти, маркери емоційного впливу, які використовує Сойка.

– Поспостерігайте, як вони зображені Іваном Фраком у творі й передані завдяки майстерності гри акторів у виставі Степана Пасічника?

– Назвіть, який образ-символ свідчить про те, що незабаром стануться кардинальні зміни в житті героїв?

– Подумайте, імпульсивно чи розсудливо вчинила Маня? Чому?

– Розгляньте фото. Як міміка, поза дають змогу зрозуміти психологічний стан дівчини?

– Чи є символічним колір одягу на зображеному? Зробіть висновки.

ПРИМІТКА. Відповіді учнів залежать від їхнього досвіду й рівня критичного сприйняття інформації. Усі відповіді бажано підтримати, але основний напрям подальшої думки розвивавати в контексті впливу на емоції.

Вправа «Фактчекінг»

Мета – формування навичок використання різних шляхів аналізу твору, видів коментарів, умінь проводити паралелі.

ЗАВДАННЯ: Увімкніть презентацію «Поради ефективного пошуку». Поясніть кожному запропоновану пораду.

ЗАВДАННЯ. Після інструкцій поясніть учням завдання вправи: перевірити

образ Генріся на належність до крадіїв і шахраїв.

СКАЖІТЬ:

– Уявіть, що події у творі відбуваються в наш час. Запропонуйте шляхи перевірки Генріся як шлюбного афериста, шахрая і крадія, послуговуючись сучасними інформаційними засобами й джерелами Інтернету, а також на контекстній основі. Опишіть процес пошуку інформації.

ЗАПИТАЙТЕ:

– Назвіть сучасні чинники в медіа-просторі, які впливають на нашу поведінку?

– Як протистояти їхньому впливу?

– Висловіть власний погляд на цю вправу? Що нового ви дізналися?

ПРИМІТКА. Учні можуть пропонувати перевірити фото через гугл, установити особистість, відстежити зображення, прочитати листування в соціальних мережах, знайти відгуки про особу в соціальних мережах, проаналізувати соціальну сторінку героя (лайки й репости), знайти інформацію за ключовими словами, звернути увагу на лексику, засоби маніпуляції й поведінку у творі. Учителю варто наголосити на найефективніших пропозиціях.

ПОЯСНІТЬ: Завжди ставте під сумнів заяви, оцінки, прогнози, обіцянки людей, у репутації яких ви не впевнені.

Вправа «Аналіз впливу сприйняття на емоції»

Мета – проведення паралелей, узагальнення отриманої інформації з літератури, ідентифікація впливу медіа на емоції й сприймання учнів.

ЗАВДАННЯ: провести дискусію щодо емоційного сприйняття смислу вислову «штука для штуки» Манею та Массіно з метою проведення паралелей між явищами, процесами.

СКАЖІТЬ:

– Дослідіть вплив гри на особисте життя людини. Доведіть свою думку.

– Подумайте, як сприймав Массіно листи коханої?

– Поясніть вплив сприйняття смислу слів «штука для штуки».

– Візьміть участь у дискусії «Хто з героїв більший гравець»?

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням утворити дві групи.

– Перша група доводить тезу про те, що все життя Хоми – гра, ілюзія.

– Друга група доводить думку про те, що Маня – краща актриса за Хому.

Завдання першої групи – переконати учнів другої групи в тому, що Хома живе граючись.

Завдання другої групи – переконати опонентів (учнів першої групи) у тому, що Маня живе граючись.

ПРИМІТКА. До дискусії учні завчасно готують тези.

Час на підготовку аргументів дискусії – 10 хвилин.

ПІДСУМУЙТЕ. Навіть на найпереконливіші аргументи можна дібрати контраргументи, тому потрібно завжди шукати додаткову інформацію з кожного питання, яке вас цікавить.

Вправа «Барометр»

Мета – формувати вміння зіставляти факти, працювати з інформацією, доводити свою позицію, доходити обґрунтованих висновків.

ЗАВДАННЯ. У кінці уроку роздайте кожному учневі по одному стикеру та намалюйте на фліпчарті (або на дошці) умовну лінію «барометра». Напишіть на лінії-барометрі варіанти відповідей (зліва направо): «Підтримую лише Маню», «Підтримую більше Маню», «50 на 50», «Підтримую більше Массіно»; «Підтримую лише Массіно».

СКАЖІТЬ:

– Візьміть собі по одному стикеру й напишіть на ньому своє прізвище. Прикріпіть стикер ближче до твердження, яке ви підтримуєте.

Після цього попросіть деяких учнів аргументувати свою позицію фактами з життя героїв, які вони вже знають. Підкресліть, що кожна людина має право на власну думку, навіть якщо ця думка не збігається з усталеними поглядами.

ПРИМІТКА. Якщо хтось із учнів у кінці уроку змінить свою думку, спитайте, які літературні факти переконали змінити погляд на ситуацію. Наголосіть, що змінювати власну позицію – це природно для

людини. Головне при цьому – стежити, щоб позиція змінювалася лише під дією правдивих фактів, а не фейків і маніпуляцій.

ПІДСУМУЙТЕ. Як І. Я. Франко ставився до жінок?

Вправа «Навчаємося готувати промову для публічного виступу»

Мета – розвиток комунікативних навичок, творчих здібностей, умінь проводити паралелі із сьогоденням.

Підсумковий виступ «Жіноча доля в новітній інтерпретації за новелою «Сойчине крило» І. Я. Франка».

Висновки, перспективи дослідження. Аналіз наукових джерел, теоретичне опрацювання методичних праць вітчизняних і зарубіжних учених із досліджуваної проблеми засвідчили потребу в компетентних читачах, які здатні під час літературно-інформаційної діяльності використовувати раціональні засоби роботи з текстом художнього твору, медіаджерелами, працювати у варіативних умовах, використовувати медіазасоби для перевірки інформації, уникнення шкідливого впливу на сприймання школярів.

У роботі з художнім словом засобами літератури й медіа основними методичними аспектами є 1) урахування умов навчання; 2) використання діяльнісного, творчого й компетентнісного підходів, які впливають на емоційно-ціннісну сферу читачів; 3) розвиток аналітико-синтетичних і творчих здібностей учнів із метою відчуття ними естетичного задоволення від прочитаного, почутого, побаченого; 4) обґрунтованого використання арсеналу знань із методики літератури й медіанавчання. Сприймання інформації з медіаджерел на свідомість читача може бути як позитивним, так і небезпечним, тому вчителю важливо враховувати це як в урочній, так і позаурочній діяльності з літератури, щоденно готуючи дітей до роботи з мистецтвом слова, праці в медіасвіті. Окреслені можливі ускладнення читачкої діяльності через несформованість літературної компетентності, медіакомпетентності в учнів старшого шкільного віку дали змогу запропонувати шляхи їх

подолання. Розроблені вправи для учнів 10 класу з української літератури з використанням медіаджерел для набуття літературної компетентності й інфомедійної грамотності слугуватимуть орієнтиром у сучасних методичних напрацюваннях для вчителів-словесників.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні й обґрунтуванні методичних особливостей побудови уроків літератури з використанням засобів медіа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко Т. С. Доповідна записка Колегії Міністерства освіти і науки України «Про особливості проведення та деякі результати міжнародного дослідження якості освіти PISA і загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти» / Т. С. Вакуленко. – К., 2020.
2. Волошина Н. Й. Вивчення української літератури в 5-му класі / Ніла Йосипівна Волошина : метод. посібник. – К. : Пед. думка, 1997. – 144 с.
3. Зубрицька М. О. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / Марія Олексіївна Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
4. Иванов В. Ф. Массовая коммуникация : монография / Валерий Феликсович Иванов. – Киев : Академия украинской прессы, Центр свободной прессы, 2013. – 902 с.
5. Иванов В. Ф. Соціологічні дослідження аудиторії мас-медіа / Валерій Феліксович Иванов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1280>.
6. Косюк О. М. Теорія масової комунікації : навч. посіб. / Оксана Михайлівна Косюк. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – 384 с.
7. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник / Любов Антонівна Найдьонова. – Кіровоград : ІСПП НАПН України; Імекс-ЛТД, 2013. – 244 с.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344 / 2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
9. Паламар С. П. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти / С. П. Паламар // Освітнологічний дискурс, 2018. – № 1–2 (20–21). – С. 267–278. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2>
10. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / Софія Федорівна Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.
11. Сафарян С. И. Основные факторы формирования творческой личности и развития её творческих способностей в процессе обучения / С. И. Сафарян // Світло. – 2003. – № 1. – С. 1–5.
12. Ситченко А. Л. Естетичне виховання у контексті технологізованого навчання літератури / А. Л. Ситченко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 9. – С. 2–4.
13. Фёдоров А. В. Медиаобразование, теория и методика / Александр Викторович Фёдоров. – Ростов н / Д : ЦВВР, 2001. – 708 с.
14. Ядровская Е. Р. Анализ и соотношение понятий «литературное развитие читателя-школьника», «литературная компетентность», «читательская компетентность» / Е. Р. Ядровская // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – № 5 (17). – С. 132.

**KEY ASPECTS OF THE STUDENTS READING COMPETENCE
DEVELOPMENT BY MEANS OF MEDIA EDUCATION**

Nazarenko Lyudmyla,

*Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.),
Associate Professor of the Department of Theory and Methods
of Language, Literature, Art and Aesthetic Education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
liudmyla.nazarenko@moippo.mk.ua*

The article highlights the need for literary and media competence development of high school students. The issue of changes in the technology of studying the subject using new tools is raised. Attention is focused on the contradictions that are confirmed by the results of PISA study. The perception influence of media sources information on the reader's consciousness is analyzed. The methodological aspects of working with the literary works by means of both literature and media to develop a competent reader are outlined. The conditions are indicated, they allow training on a competence-based approach.

The difficulties that students face during reading activities and media use are highlighted. There are presented possible ways of overcoming problematic situations in the acquisition of reading and media competence while teaching high school students. It is proved that literary and media competence development is a complex process that requires creative efforts of the teacher, conscious reading of the student, the use of an algorithm of actions of mental activity, and information immunity. The prospects for further research on the problem of literary and media competence development are outlined.

Keywords: *educational environment; literary competence; media; media competence; perception; reading activity.*

REFERENCES

1. Fjodorov, A. V. (2001). *Mediaobrazovanie, teorija i metodika* [Media education, theory and methodology]. Rostov n / D: CVVR (rus).
2. Ivanov, V. F. (2013). *Massovaja komunikacija* [Mass communication]. Kiev: Akademija ukrainskoj pressy, Centr svobodnoj pressy (rus).
3. Ivanov, V. F. Sotsiologichni doslidzhennia audytorii mas-media [Sociological research of the mass media audience]. [Elektronnyi resurs]. Retrieved from: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1280> (ukr).
4. Jadvorskaja, E. R. (2009). Analiz i sootnoshenie ponjatij «literaturnoe razvitie chitatelja-shkol'nika», «literaturnaja kompetentnost'», «chitatel'skaja kompetentnost'» [Analysis and correlation of the concepts «literary development of the reader-schoolchild», «literary competence», «reader's competence»]. *Mir nauki, kul'tury, obrazovanija*, 5 (17), 132 (rus).
5. Kosiuk, O. M. (2012). *Teoriia masovoi komunikatsii* [Theory of mass communication:]. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky (ukr).
6. Naidonova, L. A. (2013). *Mediapsykhologhiia: osnovy refleksyvnoho pidkhodu* [Media psychology: the basics of reflexive approach]. Kirovohrad: ISPP NAPN Ukrainy; Imeks-LTD (ukr).
7. National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021 (approved by the Decree of the President of Ukraine of June 25, 2013 № 344/2013). Retrieved from:

- <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (ukr).
8. Palamar, S. P. (2018). Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohichniy orientyr modernizatsii suchasnoi osvity [Competence approach as a methodological guideline for the modernization of modern education]. *Osvitlohichniy dyskurs*, 1–2 (20–21), 267–278. DOI: [https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1–2](https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2) (ukr).
 9. Rusova, S. F. (1996). *Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works]. K.: Osvita (ukr).
 10. Safarjan, S. I. (2003). Osnovnye faktory formirovaniya tvorcheskoy lichnosti i razvitija ejo tvorcheskikh sposobnostej v processe obuchenija [The main factors in the formation of a creative personality and the development of its creative abilities in the learning process]. *Svitlo*, 1, 1–5 (rus).
 11. Sytchenko, A. L. (2011). Estetychne vykhovannia u konteksti tekhnolohizovanoho navchannia literatury [Aesthetic education in the context of technological teaching of literature]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*, 9, 2–4 (ukr).
 12. Vakulenko, T. S. (2020). *Dopovidna zapyska Kolehii Ministerstva osvity i nauky Ukrainy «Pro osoblyvosti provedennia ta deiaki rezultaty mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA i zahalnodержavnogo monitorynhovoho doslidzhennia yakosti pochatkovoї osvity»* [Report of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On the peculiarities of the conduct and some results of the international study of the quality of education PISA and national monitoring study of the quality of primary education»]. K. (ukr).
 13. Voloshyna, N. Y. (1997). *Vyvchennia ukrainskoi literatury v 5-mu klasi* [Study of Ukrainian literature in the 5th grade]. K.: Ped. dumka (ukr).
 14. Zubrytska, M. O. (2004). *Homo legens: chytannia yak sotsiokulturnyi fenomen* [Homo legens: reading as a socio-cultural phenomenon]. Lviv: Litopys (ukr).